

Матеріали і дослідження
з археології Прикарпаття і Волині.
2015. Вип. 19. С. 261–266.

Олександр ПРИНЬ,
Марина ПРИНЬ

ЛИСТУВАННЯ У НАУКОВОМУ СПІВТОВАРИСТВІ:
ТРИ ЛИСТИ ОЛЕКСАНДРА ЯКУБСЬКОГО ДО ПЕТРА КУРІННОГО

Епістолярна спадщина вчених є важливим джерелом до вивчення історії науки, повсякдення, особистих стосунків тощо, а її аналіз та співставлення з уже відомими свідченнями відкривають нові невідомі сторінки історії. При вивченні історії музейної справи та пам'яткоохоронної роботи УСРР у 1920–1930-х рр. епістолярна спадщина вчених-дослідників дозволяє простежувати події та встановлювати невідомі факти.

У Науковому архіві ІА НАН України зберігається значний масив епістолярної спадщини науковців-археологів. Зокрема в особовому фонді Петра Курінного (ф. 10) зберігаються три листи Олександра Якубського до Петра Курінного. Хронологічно вони надіслані у проміжок часу від 12 вересня 1924 р. до 4 вересня 1930 р.

Курінний Петро Петрович (01.05.1894–25.10.1972) – історик, археолог, музезнавець, організатор музейної та пам'яткоохоронної справи. Від 1924 р. – директор Музею культур і побуту, після створення у 1926 р. Державного історико-культурного заповідника – директор Всеукраїнського музейного городка (містечка) (1926–1932). Водночас з 1924 р. – дійсний член Всеукраїнського археологічного комітету (далі – ВУАК), з 1929 – учений секретар ВУАК [Білокінь, 1998, с. 170–172].

У першому листі (Документ 1) датованому 12 вересня 1924 р. О. Якубський звертається до П. Курінного стосовно подальшої долі іконостасу православної університетської церкви Св. Володимира, що містилася у південній частині будівлі колишнього університету Св. Володимира. Ще у 1923 р. у церкві демонтовано іконостас та вилучено церковне майно. О. Якубський просив П. Курінного терміново розпочати вивозку церковного майна з інституту до Лаврського музею [НА ІА НАНУ, ф. 10, спр. К-52, арк. 1–1зв.] (рис. 1).

Рис. 1. Підпис Олександра Якубського
Fig. 1. Olexandr Yakubsky's signature

Діяльність П. Курінного та О. Якубського у 1929 р. була тісно пов'язана з Донбасом, а саме – активним сприянням становленню Сталінського окружного музею краєзнавства та проведенням пам'яткоохоронних робіт у цій окрузі. І вже у другому листі (Документ 2), датованому 3 жовтня 1929 р. О. Якубським ставиться низка важливих питань, зокрема, описується важкий стан Сталінського окружного музею краєзнавства [НА ІА НАНУ, ф. 10, спр. К-52, арк. 2–3].

Сталінський музей, окрім рішення місцевої влади про відкриття, не мав свого імпульсу для розвитку (рис. 2). Промислове м. Сталіно у 1920-х – на початку 1930-х рр. не мало інфраструктурної мережі закладів освіти та культури, як наприклад перший губернський центр м. Луганське, яке мало розвинену освітню та музейну мережу й фахових місцевих спеціалістів. Сталіно гостро відчувало відсутність кваліфікованих кадрів на освітній, культурній і науковій ниві. І тому було ухвалене рішення про допомогу Донбасу науковими, профспілковими закладами та освітніми установами Київщини. До справи шефської допомоги включилась і Всеукраїнська академія наук (далі – ВУАН). Основне навантаження з допомоги у розбудові музейної мережі та підготовки фахових спеціалістів покладалося на Державний історико-культурний заповідник “Всеукраїнський музейний городок” (далі – ВМГ) та ВУАК.

П. Курінний, обіймаючи керівні посади у заповіднику та комітеті, став координатором від ВУАН з допомоги Донбасу [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 294а].

Розвиток промисловості на сході України, а зокрема у Донецькій губернії, привертав усе більшу увагу до цього регіону. Разом з тим очевидно ставала й відсталість Сталінської округи у культурній сфері. ВУАН виступила з ініціативою про культурне шефство громадськості Києва над Сталіно [Принь, 2014, с. 161–163].

10 червня 1929 р. до м. Сталіно для реалізації культурного шефства науковою колегією Всеукраїнського музейного городка був відряджений його директор П. Курінний [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 294а, арк. 4]. ВМГ опікувався питанням фактичної відсутності у Сталіно реально діючого окружного музею. Основним його завданням у шефській справі над Сталінщиною постало питання про організацію постійної роботи крайового музею, який міг би вести повноцінну дослідницьку діяльність.

За змістом другого листа стає зрозумілим, що О. Якубський стає завідувачем музею на початку серпня 1929 р., переймається його долею, приміщенням, експозицією, виставками та кваліфікованим персоналом новоствореної установи.

Найбільш нагальним питанням для вирішення проблем у культурному житті Сталінщини, зокрема музейній справі був кадровий голод. Щоб зарадити цьому, ВУАН планувала довгострокові відрядження до м. Сталіно своїх співробітників для практичної та методичної допомоги. Як дієвий засіб ухвалено рішення направляти на роботу в культурні заклади м. Сталіно кваліфікованих фахівців [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 294а, арк. 6]. Саме з реалізацією шефства ВУАН над Сталінщиною ми пов'язуємо появу у керма керівництва Сталінського музею О. Якубського, а після нього – Л. Мулявки.

Окрім особистих питань, О. Якубський просить П. Курінного в рамках допомоги ВУАН посприяти у виділенні відповідного приміщення для Сталінського музею, нагадує про проведення тимчасової виставки з експонатів ВМГ і просить про перенесення захисту його наукової роботи на більш пізніший термін.

Окрім суто музейної роботи, О. Якубський переймався й науковими дослідженнями на території округи: зазначав, що заплановану експедицію не може розпочати за браком коштів. Але все ж таки архівні дані свідчать, що Етнографічно-археологічна експедиція тривала протягом 15–23 листопада 1929 р. на підставі відкритого листа № 370. Під час експедиції досліджено такі села: Землянки та Ясинівка Овдіївського р-ну, Амвросіївка, Білоярівка та Успенка Амвросіївського р-ну. Отримані знахідки значно доповнили фонди Сталінського окружного музею краєзнавства [Усачук, Колесник, 2012, с. 7–9; Принь, 2014, с. 147].

Таким чином, співставляючи дані листа та звіту можна стверджувати, що О. Якубський працював у Сталінському музеї з початку (3) серпня 1929 р. та до середини березня 1930 р. [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/6, арк. 1].

Рис. 2. Штемпель Сталінського окружного музею краєзнавства. 1929 р.

Fig. 2. A stamp of Stalin regional Museum of local history. 1929

3. 8. 1929
Своєміє.
Діля, 62
Музей.

Вельмишановний? Петру Курінний!

Все я мав надію на хотайку
методу приїхати до Лавр, закін-
чити свою роботу (археологію) та
остаточно оформити зделу Відділу
Курятів, але обставини склалися
так, що до хотайку зими приїхати
мені не доведеться.

Щі два місяці, що я вже в Сіваї-
колу, нічим цілком не систавляю
зайти та переєксованію Музею.
Ні експедиція на Лаврферго, ні

Рис. 3. Фрагмент листа Олександра Якубського Петру Курінному. 1929 р.
Fig. 3. A fragment of the letter from Olexandr Yakubsky to Petro Kurinny. 1929

П. Курінний виїжджав до м. Сталіно, щоб особисто ознайомитися із загальним станом справ. Звітуючи про виконання ВУАК шефства над Сталінщиною, академік О. Новицький зазначав, що у 1929 р. вчений секретар ВУАК П. Курінний їздив на Сталінщину, де надав робітникам Сталінщини належні доповіді та інформації про роботу ВУАК у галузі археології та мистецтва. Крім того, ВУАК щороку проводив на Донбасі археологічні та мистецькі досліді [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 294а, арк. 18].

У своєму третьому листі (Документ 3) О. Якубський переймається двома питаннями: по-перше, долею свого рукопису дисертаційного дослідження “Євр[ейське] кряжове начення”, який він залишив Марії Олексіївні [Новицькій], та, по-друге, про розмову з Стефаном Андрійовичем Таранушенком про чорнобильський оренкойдеш з Новоград-Волинського, його стан збереженості та долю [НА ІА НАНУ, ф. 10, спр. К-52, арк. 4–5зв.] (рис. 3).

Таким чином, незначна кількість збереженого листування О. Якубського до П. Курінного у поєднанні з іншими архівними джерелами дозволяє дослідникам доповнити історію становлення Сталінського окружного музею краєзнавства, з’ясувати період роботи О. Якубського у музеї та розширити уявлення про творчі зв’язки дослідників кінця 1920-х – початку 1930-х рр.

Додатки*

Документ 1
12/IX 24

Вельмишановний
т. Курінний!

Ви знаєте, що в минулому році було знято в Инстит[уті] Нар.[одної] Освіти іконостас
бувшої університетської церкви. Крім того є в нас усяке ще церковне майно – різи, чаши то що.
Мені переказували, що Лаврський музей, що під Вашим завідуванням, має намір забрати це все
до себе. Сповіцаю Вас, що ми стоїмо перед необхідністю як мога швидче позбутися всіх цих
речей, бо вони займають в нас потрібну аудиторію. Як що Ви маєте змогу й потребу це все
забрати, прошу негайно (в суботу, 13²⁰) повідомити й розпочати вивозку майна.

З товар.[иським] привітанням

[підпис]

О. Якубський

* Подається мовою оригіналу, орфографія та пунктуація збережені.

Документ 2

3.X.1929

Сталіне

2 лінія, 62. Музей

Вельмишановний

Петре Петровичу!

Все я мав надію на початку листопаду приїхати до Лаври, захистити свою роботу (промоційну)* та остаточно оформити задачу Відділу Культів, але обставини складаються так, що до початку зими приїхати мені не доведеться.

Ці два місяці, що я вже в Сталіному, пішли цілком на систематизацію та переекспозицію Музею.

Ні експедиції на периферію, ні розкопів досі неможна було розпочати через брак грошей. Лише цими днями має бути затверджений новий кошторис, можна буде почати цю роботу і, як що погода простойть ще, то ще цього року покопаюся трохи.

З музейним приміщенням справа стоїть безнадійно погано. Той будинок (був.[шого] інж.[енера] Свіціна), що за нього ви казали звільнився, але Наросвіта не захтіла взяти його, мотивуючи це тим, що нема коштів для найму потрібної для обслуговування такого будинку кількості служників.

Іншого такого будинку наросвіта теж зараз не дає. Таким чином Музей мусить ще цей рік тулитися в цілком невідповідному приміщенні.

Добре було б, як би Ви, в порядкуві шефства, натиснули на тутешню наросвіту, тим більше, що коли Ви здійснисте обіцянку й пришлете матеріяли для тимчасової виставки, то ніде буде їх показувати. До речі, коли приблизно може прийти до нас ця виставка? Мені належало б знати це заздалегідь, щоб приготувати хоч трохи меблів.

Скільки вітрин і яких розмірів (орієнтировочно) вона потребуватиме? Разом із виставкою треба прислати хоч одного наглядача, бо тутешній персонал критики не витримує.

У мене до Вас персонального порядку прохання: в зв'язку із неможливістю для мене виїхати зараз до Києва на захист промоц[ійної]. роботи – відкладіть його на грудень місяць. Цими днями я вишлю Вам тези роботи й список фотографій, що їх треба замовити.

В якому стані зараз Відділ Культів, хто ним завідує? Які персональні зміни в складі Наукової Колегії? З ласки Вашої, передайте всій Колегії та й взагалі всім співробітникам Городка моє привітання. Буду дуже Вам вдячний, як що відповісте на ті питання, що я їх ставлю.

Готовий до послуг

[підпис]

Ол. Якубск

Документ 3

4.IX.1930

Вельмишановний

Петре Петровичу!

У мене залишилося вражіння, ніби ми з Вами умовились, що восени друкуватиметься у збірникові дослідників Лаври моя робота "Євр.[ейське] кряжове начення". Принаймні я залишив Марії Олексіївні [Новицькій]* один примірник для друку. Як же зараз стоїть справа? Друкуватимете Ви мою роботу чи ні? Як що для Вас це з яких будь міркувань незручно, то повідомте мене, аби я підшукав іншого видавця, бо закладати роботу на третій рік навряд чи доцільно.

* Промоційна наукова робота – публічний захист докторської дисертаційної роботи. Встановлений порядок захисту дисертації.

* Новицька Марія Олексіївна (31.VIII.1896, Москва – 12.XII.1965, Київ) – мистецтвознавець, музейник, археолог. Дочка академіка Олексія Новицького. У 1924–1933 рр. працювала завідуючою відділом шиття (тканин і шиття, фонду шиття) у Всеукраїнському музейному городку [Студенець, 2004; 2005].

П.[Стефан] А.[Андрійович] Таранушенко питає у мене за чорнобильський оренкойдеш*.
Справа така: шафа стояла в синагозі, різблені частини були на горищі. Взято все але фотографії не можна було зробити бо кому ж, орен. койдеш не був зібраний. Проте гадаю, що зобразити його діяком можливо; як що чого бракує, то дрібниця.
Не відмовте ж повідомити за друкування книжки, – як не можете написати самі, доручіть Марії Олекс.[їївні] [Новицькій], або кому іншому.
Всього найкращого. Всіх членів Колегії вітаю [підпис] Ол. Якубс.*

ЛІТЕРАТУРА

Білокінь С.

1998 Курінний Петро Петрович // Вчені Інституту історії України: Біобібліографічний довідник. – К. – С. 170–172.

Коган Л.Г., Ваховський В.С.

2005 Новоград-Волинський у 1920-х роках // Музейна справа на Житомирщині: історія, досвід, проблеми. – Житомир. – Т. 33. – С. 250–260.

Коган Л.

З історії єврейської громади м. Новограда-Волинського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://istvolyn.info/index2.php?option=com_content&task=emailform&id=1882&itemid=99999999.

НА ІА НАНУ

Ф. ВУАК. – Спр. 294а. – 30 арк.

Ф. ВУАК. – Спр. 327/6. – 3 арк.

Ф. 10 (особовий фонд Петра Курінного). – Спр. К-52. – 5 арк.

Принь М.О.

2014 До історії музейної справи в Сталінській окрузі в 1920-х – на початку 1930-х років // Праці Центру пам'яткознавства. – К. – Вип. 26. – С. 157–165.

Принь О.В.

2014 Шляхи формування та склад археологічних колекцій окружних музеїв східних округ Української СРР у 20-ті – на початку 30-х років ХХ ст. // Праці Центру пам'яткознавства. – К. – Вип. 25 – С. 139–151.

Студенець Н. В.

2004 Марія Новицька – дослідниця художньої тканини // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. – № 3. – С. 143–148.

2005 Марія Новицька. Життєвий шлях і наукова діяльність // Студії мистецтвознавчі. – К. – Ч. 3(11). – С. 103–104.

Усачук А. Н., Колесник А. В.

2012 Виктор Михайлович Евсеев: начало // Літопис Донбасу. – Донецьк. – № 20. – С. 4–25.

* Таранушенко Стефан Андрійович (09(21).XII. 1889, Лебедин – 13.X.1976, Київ) – мистецтвознавець, музейник, пам'яткоохоронець. У 1922–1933 рр. очолював Музей українського мистецтва у Харкові.

* Оренкойдеш – діалектизм, традиційно Арон-а-Кодеш (אָרֹן אָ קאָדעש), Святий ковчег – шафа для зберігання сувій Тори у синагозі. Чорнобильська синагога була побудована близько 1870 р. Її відвідували так звані чорнобильські хасиди – прихильники династії святих рабинів Тверських з містечка Чорнобиль (звідси походить назва синагоги). Називалася також “Чернобилер клоїз” (клоїз – молитовний будинок у хасидів) та “Бес-Медреш”, або “Бет-Гамідраш” (будинок молитви й навчання). У 1929 р. Чорнобильська синагога була закрита. У 1930-х рр. у цьому будинку знаходився комсомольський клуб [Коган, Ваховський, 2005; Коган].

*Oleksandr PRYN,
Marina PRYN*

CORRESPONDENCE IN THE SCIENTIFIC COMMUNITY:
THREE LETTERS FROM OLEXANDR YAKUBSKY TO PETRO KURINNY

Epistolary heritage of scientists is an important source for the history of science, everyday life, personal relationships etc. Its analysis and comparison of already known facts open new unknown pages of history. In studying the history of museology and monument protection in Ukrainian SSR during the 1920s – 1930s the epistolary heritage allows scientists and researchers to trace events and establish unknown facts. Scientific archive of Archaeological Institute of NAS of Ukraine keeps a large amount of archaeologists' epistolary heritage. In particular, the personal Petro Kurinny's storage three letters from Olexandr Yakubsky to Petro Kurinny are kept. Chronologically, they were sent in the period from 12 September 1924 to 4 September 1930. In the article the letters were examined and archeography described. In combination with other archival sources unknown facts from the history of the formation of the Stalin regional history museum the late 1920s – early 1930s were clarified.